

מהי ספרות: גרסת המוזיקאי

בעולם הולך ומתמלא רעש מטמטם, שפע בולשיט מילולי וג'אנק-מיוזיק; בעולם הסוגד יותר ויותר ל"גובה העיניים" ולגובה הסמארטפון, לשם מה, ולמי, החלקה הקטנה שלי?

מהי ספרות בשבילך (כמוזיקאי)? ... בשבילי, עכשיו? עכשיו-עכשיו "אני נצרך לדמעות, לקינות, לתמרורים (...). כל החי סביב לי טובע בים של דמעות, נחנק באוויר המעופש... ואני יודע כל זאת, אני מבין את כל הרעה הזאת (...) ואך להיות חש את זאת אני חפץ... וסביבי – שושנים ושושנים (...) ריחן הרך והעדין עולה באפי וכל הכיכר מלא[ה] ריח הניחוח (...) ועיני אינה סובלת את כל מראה הנגעים, אשר השושנים מכסות עליה[ם]". זוהי ספרות וזוהי שירה בשבילי, לפחות ברגע זה (בשעת בוקר, חורף 2020). אני חייב לשוחח אתך, להקשיב, לשנן את דבריהן: "לא! לא כזה צריך העולם להיות (...) לששון ולשמחה הוא נברא! (...) ולא נברא האדם להיות כפוף ומעונה, חולה ואומלל". והיו אלה דברים, שאול טשרניחובסקי (בתרס"ג, 3-1902). הם חשובים ונחוצים לי עכשיו. "כמוזיקאי"? כן. ולא דווקא כמוזיקאי. אבל, ברשותך, דו-משמעות מצאתי בהם. "בעולם אחר, באדם אחר אני רוצה!", כך כתבת. והוספת: "את העולם האחר אני בורא, ואותו אני יוצר. וכל טיפה וטיפה, טיפת השֶׁשֶׁר, היוצאת מתחת מכחולי והנופלת על הלוח נהיית לפלגי אור, לנגהות, למנגינות, וכל העולם יימלא שושנים, שושנים (...)*". דו-משמעות, רב-משמעות – זכותו של משורר, אולי חובתו, ובוודאי אחת ממעלותיו. licencia poetica. ובכל זאת אני תוהה ומוטרד: מהו המכריע את הכף? האם אתה, טשרניחובסקי, "בורא" ו"יוצר" עולם חדש, בר קיימא? האם לוח הצבעים, המנגינות,

* שאול טשרניחובסקי, השושנים (מכתבי צייר), פורסם ב'הצופה', י"א בשבט תרס"ג. אני מצטט מן ההדפסה המחודשת בתוך: בועז ערפלי (ער.), שאול טשרניחובסקי, מחקרים ותעודות, מוסד ביאליק, ירושלים תשנ"ה, 1994, עמ' 531.

השושנים – הם עולם אמיתי, יפה וצודק, ורק בו יאה לנו לשכון בטח? ואולי, להיפך, "כל העולם יימלא..." (וגו') משמע: יצירת האמנות תחלחל אל העולם ה"נגוע", ה"מעופש", תשנה ותגאל אותו ואותנו? הלא את כליל הסונטות שלך, "על הדם", חתמת במילים: "כונהי היופי ומכחל-אמנים, / הרודים בשירה ומסתר-חנה, / יגאלו העולם בשיר ומנגינה". זה יפה להפליא, וכליל הסונטות עיצובו מוזיקלי – אני מבחין בכך ומוקסם בשל כך – בצורתו, במצלולי המילים שבו, בחריזה, במשקל הפואטי, בהטעמה האשכנזית הנשכחת, ההכרחית (אשר על כן שטוחה בקשתי לפני כל מאן דבעי: הגנו על הטקסט הזה. אל תלחינו אותו), ולי, הקורא-המוזיקאי, נתונה ה-licencia, הרשות להאמין שאין השירה הזאת רק פתח-מילוט שאמן-איסטניס דמיין לעצמו, ולא L'art pour l'art, אלא (גם?) הצעה לתיקון האדם, החברה, העולם. כך בשיר אחר מפרי עטך, המשורר, זה שאת תוכו, את המסר האמיתי שלו, זרקו, ואת קליפתו הותירו ועטפו בצלופן כחול-לבן, כאייקון ישראלי: "כי עוד אאמין גם באדם / גם ברוחו, רוח עז // (...) רוחו ישליך כבלי-הקבל / לא כְּרָעב ימות עובד / דרור – לנפש, פת – לדל".

כשנשאלתי: תכתוב? עלו בדעתי הרבה משוררים וסופרים בני הדור ההוא. ממקורם שאבתי את אהבת הקריאה שלי בימי ילדותי, כשהצצתי בכרכי "התקופה" (הוצאת שטיבל), שדפיהם מעלים ריח יושן מסתורי, בספרייתם של סבתא וסבא. הם עדיין אתי. ספרויות ושירות אחרות (לשון רבים) פגשתי מאז. אין בהן, בהכרח, "מנגינתו" של טשרניחובסקי. מנגינתן עשויה לבלבל, לפרוע סדר, וזה סוד יופייה. זה גם סוד יופיין של מוזיקות (שוב, לשון רבים) חדשניות, ניסיוניות, שאימצתי לי. ולא רק אותן: יסודותיה של מוזיקה מוקדמת מאוד, מערבית ולא-מערבית, שבזמן יצירתם היו מוסכמים ובטוחים כל כך, עשויים לערער את ביטחוננו של מאזין בן ימינו ולהזמין אותו לאי-ודאות מבורכת. ובמאגר המוזיקות שלי גם שירי-עם מהעולם כולו, ובהם פוטנציאל חתרני אם לא עברו תחת מכבש הפופ הגלובלי, ובלוז, וג'אז, ורוק מתוחכם.

האם כל אלה, והידע שלי במוזיקה, הם הקובעים את טעמי בספרות ובשירה, או להיפך? אין לי תשובה נחרצת. ספרויות ושירות רבות מאוד מנחמות אותי דווקא בוודאות שבהן, בהנאה ממתח קל לשעה קלה, בהתרגעות, בגעגועים הצובטים את הלב. לא אוותר עליהן. ואין קשר ישיר ומחייב בינן לבין עצמן או בינן לבין מוזיקה ו"מוזיקליות". אבל קיימת גם אפשרות אחרת, "היערכות" אחרת – כניסוחו של ג'ורג' סטיינר המנוח – לנוכח יצירות מסוג שונה. המשורר יעקב פיכמן, בן דורו של טשרניחובסקי ובן-בית ב"התקופה", וכתביבתו אהובה עליי מאוד, תיאר פרוזה מופתית שהיא גם שירה וגם "מוזיקליות", והיא מביאה "לידי תנועה את כל כלי-המבטא ואת כל כלי-השמע בבת אחת". אינני בטוח בנחיצותו של איזמל-מנתחים כשאני מעלה על נס את התפעמותו של פיכמן מיצירות שכאלה. אכן, אני מעלה אותה ואותן על נס, אם גם נוקט זהירות בקוראי את מילות הסיכום של פיכמן היום, במאה העשרים-ואחת: "במעמקי מרומים נפגשים כל יודעי עוף".* ובכן, הקציתי בעולמי חלקה מיוחדת לאמנות מורכבת מאוד – ספרות ושירה

* יעקב פיכמן, בין שירה לפרוזה, בתוך: בבית היוצר, חלק ראשון, הוצ' הקיבוץ המאוחד, תשי"א, 1951, עמ' 23.

ומוזיקה, והגות, וגם ציור – ולדידי, היא גבוהה, ומגביהה, ושורשיה במעמקי-מעמקים. היא הכרחית בשבילי, בהיותה – כפי שסטיינר מתאר אותה – 'קוראת תיגר על משאבי ההכרה והרוח שלנו' ושואלת: "האם הפעלתם את דמיונכם מתוך אחריות? האם נכונים אתם לפעול (...)" לפי האפשרויות הגלומות בישות השונה, העשירה יותר, שהעמדת?'.*

הנה, ה"שונים" של טשרניחובסקי בחלקה הזאת. והאחריות, והנכונות לפעולה, עכשיו? בעולם הולך ומתמלא רעש מטמטם, שפע בולשיט מילולי וג'אנק-מיוזיק; בעולם הסוגד יותר ויותר ל"גובה העיניים" ולגובה הסמארטפון ול"גובה הרגליים", וסוגר יותר ויותר על מי שמתעקש להפנות מבטו אל "בְּמִתִּי עֵב" (כך ישעיהו. וטשרניחובסקי: "בְּמִתִּי עֵל"); בעולם נגוע ומעופש יותר מזה שטשרניחובסקי ועוד רבים טובים סירבו לו; בחברה הישראלית, שבה הצהרה כגון "באדם אאמין" (הה, טשרניחובסקי) תיחשב כבגידה במדורת השבט – לשם מה, ולמי, החלקה הקטנה שלי? כדי להגן עליה, אמשוך את אבחנותיו ואת תקוותיו של סטיינר לצד פוליטי יותר. הרברט מרקוזה: "כל יצירת אמנות אותנטית תיחשב למהפכנית, כלומר, היא מהווה ערעור של תפיסה והבנה, הוקעה של המציאות הממוסדת, הופעה של דמות השחרור".** וג'ון ברג'ר – נוסח אחר – בספרו "צורתו של הכיס", על 'כיס התנגדות' (pockets of resistance): פליאה מול ציורי מערות או עבודותיהם של לאונרדו, מיכלאנג'לו, רמברנדט, ברנקוויז, מוֹרְנֵדִי, והעמקה בהם עד לכדי תובנה חדשה; שיחות והתכתבויות מכל הלב, ומלב אל לב; ואמנות המילים כשלעצמה (אני, לידה או בעקבותיה, מוסיף: גם אמנות הצלילים) – אפשר שהם הדברים ה"מחזקים כל אחד מאתנו באמונתנו שהמתרחש בעולם אינו צודק, ומה שאומרים עליו לעיתים קרובות הוא שקר".

* ג'ורג' סטיינר (תר. יוסי מילוא), אֶרֶאטָה, מאון של חיים, הוצ' עם עובד, תשס"א, 2001, עמ' 26.

** הרברט מרקוזה (תר. לאה דובב וצבי טאובר), הממד האסתטי: התמדת האמנות, הוצ' הקיבוץ המאוחד, 2005, עמ' 17.